

Erfgoededucatie in het nieuwe curriculum

Binnenkort gaan de ontwikkelteams van curriculum.nu per leergebied aan de slag met de uitwerking van plannen voor een nieuw curriculum voor primair en voortgezet onderwijs in Nederland. Elk team krijgt van tevoren relevante informatie, waaronder visiedocumenten die zijn opgesteld door de verschillende vakverenigingen.

Voor erfgoededucatie bestaat er geen vakvereniging. Daarom dragen we graag met deze notitie bij aan de voeding van die ontwikkelteams waarvoor wij inschatten dat erfgoed relevant is: Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij, Burgerschap en mogelijk Mens en Natuur en Digitale geletterdheid. Deze positie tussen vakgebieden kenmerkt erfgoededucatie: het laat zich niet zo in vakjes stoppen, maar is overal om je heen en kan bijdragen aan een brede culturele vorming van leerlingen. Met deze notitie willen we de ontwikkelteams aanmoedigen de kansen te benutten die er liggen. We wensen hen heel veel succes met deze complexe, maar ook mooie en kansrijke opdracht.

Afzender: Vakoverleg Erfgoededucatie¹, 24 01 2018

Erfgoed en erfgoededucatie

Erfgoed is een verzamelnaam voor sporen uit het verleden die zichtbaar en tastbaar zijn in het heden en die een samenleving de moeite van het bewaren waard vindt. Zulke sporen vind je bijvoorbeeld in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen.² Maar het zit ook in immateriële zaken, zoals tradities (denk maar aan het veelbesproken Sinterklaasfeest), verhalen, recepten en muziek. Erfgoed is het resultaat van menselijk gedrag: maken, bewaren en betekenis geven. Gedrag is veranderlijk en daarom is erfgoed niet statisch. Dat wat gekwalificeerd wordt als erfgoed kan per periode, per persoon of per instelling verschillen. Elke persoon en elke generatie zal er opnieuw betekenis aan geven, gebaseerd op de overgeleverde verhalen en waarden. Dat geldt straks ook voor de leerlingen in het nieuwe curriculum, we komen hier op terug in de laatste alinea's.

¹ Hierin zitten de instellingen die in elke provincie erfgoededucatie coördineren: Plein C (Noord-Holland), Erfgoedhuis Zuid-Holland, SCEZ (Zeeland), Erfgoed Brabant, Huis voor de Kunsten (Limburg), Erfgoed Gelderland, K&C (Drenthe en Groningen), Museumfederatie Frylân, Keunstwurk (Friesland), Erfgoedpartners Museumhuis Groningen, Batavialand (Flevoland), Landschap Erfgoed Utrecht en het LKCA, aangevuld met agendaleden vanuit Kunstgebouw, Reinwardt Academie, Rijnbrink (Overijssel) en Ivak (regio Delfzijl). Contactpersoon: Arja van Veldhuizen, 06-38150285, a.vanveldhuizen@landschaperfgoedutrecht.nl.

² Aldus de omschrijving in de Kerndoelen voor het Basisonderwijs, 2009 OCW.

In 2006 definieerde de Onderwijsraad **erfgoededucatie** als “onderwijs met en over cultureel erfgoed.” De raad benadrukte dat de kracht van erfgoededucatie ligt in het omgevingsonderwijs: het leren binnen en over je eigen leefomgeving.³ Erfgoededucatie is te vinden in de kerndoelen voor het primair onderwijs, onder het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie: ‘De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed’ (Kerndoel 56). In het voortgezet onderwijs is er geen apart kerndoel voor geformuleerd.

Erfgoededucatie biedt een manier om naar onze cultuur te kijken. Door erfgoededucatie leren leerlingen werken met dimensies als tijd, ruimte en betekenisgeving en krijgen zij handvatten om verbanden te zien en hun omgeving te onderzoeken. Erfgoededucatie is erop gericht leerlingen zintuiglijk te laten ervaren dat de wereld niet uit losse stukjes bestaat, maar uit verbindingen die een geheel vormen. Dit gebeurt door te appelleren aan drie componenten: een zintuiglijke component (ruiken, zien, voelen, horen en proeven), een affectieve component (emoties, gevoelens) en een

cognitieve component (denken, beredeneren). Door met elkaar de verschillende (historische en actuele) betekenissen van erfgoed te onderzoeken, kan erfgoededucatie bijdragen aan geschiedenis, burgerschapsvorming en identiteitsontwikkeling.⁴ Rondom erfgoed is een groot aantal professionals en vrijwilligers actief in onder andere musea, historische verenigingen, kastelen, landgoederen, kerken, molens en andere monumenten. Zij maken deel uit van de culturele omgeving van de school.

Betekenis voor de leerling

Erfgoededucatie is in de praktijk vaak gericht op het erfgoed in de *eigen omgeving* van de leerlingen. Het start altijd in het *NU*, vanuit wat er nu nog is, en koppelt dat aan het verleden of de herinnering. Het zijn sporen die mensen waardevol vinden en door willen geven aan toekomstige generaties.

Naast het leren over erfgoed op zich (erfgoed als doel), leent erfgoededucatie zich voor het ontwikkelen van allerlei *competenties* bij leerlingen, zoals onderzoeken, vragen stellen, samenwerken en presenteren (erfgoed als middel). Erfgoed maakt leerlingen bewust van de historische context van hun wereld. Erfgoed verbindt leerlingen met hun omgeving en hun achtergrond, ontwikkelt hun identiteitsbesef en cultureel (zelf)bewustzijn. Het draagt zo direct bij aan hun persoonsvorming.⁵

Door meer kennis op te doen en het erfgoed te beleven, krijgen zowel kinderen als volwassenen waardering voor het erfgoed en zullen zij zich meer verantwoordelijk voelen voor het behoud ervan.

³ Onderwijs in cultuur, 2006 Onderwijsraad.

⁴ M. Grever en C. van Boxtel, *Verlangen naar tastbaar verleden: erfgoed, onderwijs en historisch besef* (Hilversum 2014).

⁵ *Blik op erfgoededucatie: de rol van erfgoed in onderwijs*, Vakoverleg erfgoededucatie 2013.

Erfgoededucatie in het onderwijs

Zoals gezegd wordt erfgoededucatie in de kerndoelen van het primair onderwijs genoemd bij Kunstzinnige Oriëntatie, als onderdeel van cultuuronderwijs. De meeste scholen besteden er (ook) aandacht aan bij het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld. Erfgoededucatie brengt het vak geschiedenis tot leven: lessen over de Middeleeuwen bijvoorbeeld, worden verrijkt door een bezoek aan een kasteel.

Erfgoededucatie sluit aan op het vak aardrijkskunde wanneer het gaat over molens, polders en landschappen.

In het voortgezet onderwijs komt erfgoed niet expliciet terug in de kerndoelen voor de onderbouw⁶. In de introductie op het domein Kunst en cultuur wordt cultureel erfgoed zijdelings genoemd in het kader van aansluiting op de kerndoelen van het basisonderwijs. Binnen het domein Mens en maatschappij valt de term niet, maar is verbinding tussen geschiedenis en het heden, ook in het licht van de eigen

omgeving, belangrijk. Ook voor het voortgezet onderwijs leent cultureel erfgoed zich goed voor een vakoverstijgende benadering. Door het concrete karakter kan het vmbo er meestal goed mee uit de voeten, zeker als dit abstractere lesstof dichterbij kan brengen.

In de kennisbases voor de Pabo is cultuuronderwijs uitgewerkt langs de lijnen van de traditionele kunstdisciplines. Kerndoel 56 is hierdoor tussen wal en schip geraakt. Met het vernieuwen van het curriculum kan deze omissie hopelijk hersteld worden.

Scholen werken al wel met het erfgoed in de eigen omgeving, maar lang niet alle mogelijkheden worden benut. Leerkrachten weten niet altijd dat het onderwijs voor leerlingen betekenisvoller kan worden door te werken met erfgoed.⁷ Uit het Rapport Peil. Kunstzinnige Oriëntatie 2015-2016 blijkt dat de gemiddelde tijd die aan erfgoed besteed wordt in de klas laag is: rond de tien minuten per week.⁸

Het SLO ontwikkelde in 2015 het leerplankader kunstzinnige oriëntatie in opdracht van het ministerie van OCW. Dit biedt houvast bij de invulling en borging op scholen. Hierin zijn competenties uitgewerkt in leerlijnen voor de kunstzinnige vakdisciplines en voor cultureel erfgoed⁹. De uitgewerkte **erfgoedleerlijn** helpt leerkrachten om keuzes te maken en hun lessen te laten aansluiten op de ontwikkeling van kinderen. De opbouw van deze leerlijn volgt de fasen van het creatief proces.

⁶ <http://downloads.slo.nl/Documenten/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo.pdf>

⁷ Ree, Y., van der (2009). Erfgoededucatie leert leerlingen zelf vragen te stellen. *Bulletin Cultuur & School*, 10-11.

⁸ Rapport Peil. Kunstzinnige Oriëntatie 2015-2016, 2017 OCW 11.

⁹ <http://downloads.slo.nl/Documenten/Leerlijn%20Cultureel%20erfgoed.pdf>

Erfgoededucatie krijgt aandacht binnen de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. Scholen en culturele instellingen in het hele land werken hierbij samen om kunst, cultuur en erfgoed vast onderdeel van het lesprogramma te maken. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de erfgoedleerlijn die in Noord-Holland ontwikkeld is in het kader van dit programma. Een overzicht van instellingen en scholen die werken aan erfgoed binnen Cultuureducatie met Kwaliteit is te vinden op de landelijke website van het project www.cultuureducatiemetkwaliteit.nl.

Samenhang tussen erfgoededucatie en andere leergebieden

Cultureel erfgoed levert betekenisvolle thema's voor allerlei lessen of projecten. Erfgoed is immers altijd rondom de school en de leerling te vinden en veel thema's en onderwerpen kunnen in samenhang onderwezen worden. Je kunt een schilderij uit een historisch museum beschouwen op beeldaspecten, materiaal en vorm. Maar je kunt er ook van leren hoe mensen leefden, woonden en werkten in vroegere tijden. Onderwijs in cultureel erfgoed kan dus een verbindend thema zijn tussen verschillende kerndoelen.

Aan de hand van een onderwerp over cultureel erfgoed wordt er bijvoorbeeld een vakoverstijgende opdracht gegeven. Er wordt dan niet alleen inhoudelijk verbinding gelegd tussen de kerndoelen van het leergebied kunstzinnige oriëntatie, maar ook tussen kerndoelen van andere leergebieden.

Leerlingen werken binnen zo'n vakoverstijgende opdracht aan identiteitsvorming en het vergroten

van historisch besef (PO kerndoel 51, 52, 53), het vergroten van de verbondenheid met de eigen omgeving of gemeenschap (PO kerndoel 37) en het vergroten van een cultureel bewustzijn en burgerschap (PO kerndoel 38). Daarbij kunnen onderdelen vanuit de 21^e-eeuwse vaardigheden, zoals kritisch denken, digitale geletterdheid of informatievaardigheden ingezet worden en wordt er in meer of mindere mate een beroep gedaan op reken- en taalvaardigheden.¹⁰

Belang erfgoededucatie voor de toekomst

In erfgoedprojecten wordt de leerling vaak gevraagd om aan de hand van objecten in de huid van een ander te kruipen, bijvoorbeeld om zich voor te stellen hoe het is om een kind te zijn dat zeshonderd jaar geleden leefde. Niet alleen worden geschiedenis- of erfgoedlessen op deze manier aantrekkelijker, leerlingen verkennen zo ook de historische context en maken kennis met *multiperspectiviteit*. Ze leren dat mensen vroeger in andere situaties hebben geleefd en daarom anders tegen zaken aankeken, en dat dit ook nogal verschilde afhankelijk van de positie waarin je je bevond. Het je kunnen verplaatsen in een ander is een vaardigheid die steeds belangrijker wordt, ook doordat de samenstelling van de leerlingenpopulatie diverser is geworden.¹¹

¹⁰ <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/kunstzinnige-vakdisciplines-en-cultureel-erfgoed/cultureel-erfgoed>

¹¹ M. Grever, 'Erfgoedonderwijs en historisch besef: waarom is het nodig?' uit: *Een kleurrijke basis. Ontwikkelingen en trends in cultuuronderwijs*.

Een nieuw begrip in de erfgoededucatie is 'Erfgoedwijsheid'. Op dit moment wordt hier onderzoek naar gedaan o.l.v. Hester Dibbits¹². Zij bedacht de term parallel aan 'mediawijsheid', om leerlingen/mensen bewust te maken dat waardering van erfgoed niet automatisch gebeurt en vaak wordt bepaald door dominante groepen in de samenleving. Leerlingen die erfgoedwijs zijn, weten dat zij zèlf een mening kunnen vormen over de betekenis die sporen uit het verleden voor hen hebben, en dat zij het gesprek daarover met anderen kunnen aangaan, liefst op basis van gewogen kennis. Ze begrijpen dat niet iedereen er hetzelfde van vindt en bij voelt. En dat het interessant kan zijn om uit te zoeken wie en wat bepaalt of bijvoorbeeld een voorwerp in een museum komt. Recente verhitte discussies over voormalige helden uit de vaderlandse geschiedenis, die figuurlijk en soms letterlijk van hun voetstuk vallen, en de zwarte Pieten-discussie tonen aan hoe actueel erfgoedwijsheid is. Uit workshops weten we dat deze benadering aanzet tot kritisch denken en het inzicht dat de werkelijke samenleving complex is, niet samen te vatten in tweets en oneliners. In het kader van persoonsvorming van leerlingen is dit een waardevol element.

In oktober 2017 werd het nieuwe regeerakkoord gepresenteerd. De regeringspartijen achten het van belang de kennis van geschiedenis, waarden en vrijheden te vergroten met name omdat die waarden in de huidige tijd van globalisering soms onder druk staan.¹³ Erfgoededucatie draagt bij aan het historisch besef en aan identiteitsvorming omdat het leerlingen verbindt met hun omgeving. Het is dus een uitstekend middel om aan de oproep van het nieuwe kabinet tegemoet te komen. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de [nationale canon](#) uit 2006, [de regionale canons](#) die daar uit voort gekomen zijn en alles wat er te vinden is in de culturele omgeving van de school.

Foto's Plein C en Landschap Erfgoed Utrecht

¹² Prof. dr. Hester Dibbits is bijzonder hoogleraar Historische Cultuur en Educatie aan het Centrum voor Historische Cultuur (CHC) van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Deze door het LKCA gevestigde leerstoel vervult een netwerkfunctie voor onderzoek en onderwijs over erfgoed en educatie.

¹³ *Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017-2020* 21.